

СТАЛІ ДІЄСЛІВНО-СУБСТАНТИВНІ СПОЛУЧЕННЯ ТИПУ TO GIVE A GLANCE ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ КРАТНОСТІ

У статті досліджується кратність як домінантне категоріальне значення сталих дієслівно-субстантивних сполучень, можливість вживання мультиплікативних дієслів у ролі субстантивного компонента сталих дієслівно-субстантивних сполучень.

Ключові слова: сталі дієслівно-субстантивні сполучення, кратність, синтаксема

Устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания типа to give a glance как средство выражения кратности

В статье анализируется кратность как доминантное категориальное значение устойчивых глагольно-субстантивных сочетаний, возможность употребления мультипликативных глаголов в роли субстантивного компонента устойчивых глагольно-субстантивных сочетаний.

Ключевые слова: устойчивые глагольно-субстантивные сочетания, кратность, синтаксема

Derevyanko O.A., Tron' A.A.

Fixed verbo-nominal phrases of the type to give a glance as means of expressing frequency rate

The article highlights frequency rate as the dominant categorial meaning of fixed verbo-nominal phrases; the possibility of usage of multiplicative verbs as the nominal component of fixed verbo-nominal phrases has been investigated.

Key words: fixed verbo-nominal phrases, frequency rate, syntaxseme

В англійській мові кратність позначається сталими дієслівно-субстантивними сполученнями (далі – СДСС) типу *to give a glance*, *to give a push*, які репрезентуємо як особливий спосіб позначення квантитативної дії,

що складається з дієслова (V) та віддієслівного конвертованого іменника (vN). Денотативне значення таких словосполучень збігається з денотативним значенням дієслова, яке дериваційно пов'язане з іменником дії.

Проблемою дієслівно-субстантивних словосполучень займаються такі лінгвісти, як С. Бітокова, А. Вежбицька, М. Грошева, М. Мещерякова, О. Огоновська, В. Олсон, Ж. Переверзева, С. Сухорольська, В. Храковський, Ю. Шаламов, Г. Штайн та ін. На матеріалі англійської мови детально проаналізовано семантичну структуру іменних компонентів СДСС С. Сухорольською [5], здійснено комплексний аналіз лексичної сполучуваності компонентів СДСС О. Федоренко [6]. Однак одностайної думки щодо лінгвістичного опису даних конструкцій немає.

Розрізняємо чотири основних напрямки, які стосуються визначення мовленнєвого статусу досліджуваних словосполучень: фразеологічний (В. Архангельський, В. Виноградов, О. Кунін, В. Телія та інші), граматичний (Ю. Шаламов, Б. Ільїш, Н. Прокопович, Н. Шумейко та інші), синтаксичний (П. Лекант, Дж. Муір, Р. Квірк) та перехідний (В. Дідровська, Л. Корнеєва, Г. Макович). Останній підхід орієнтований не на структурну семантику, а на когнітивні та комунікативні функції СДСС, тобто увага вчених акцентується на ролі СДСС у номінативній системі мови.

Проаналізувавши велику кількість праць, об'єктом дослідження яких є СДСС в англійській мові, вважаємо, що їх можна поділити на кілька груп:

1) за вибором дієслівного компонента:

а) об'єктом дослідження виступають тільки словосполучення із широкогозначними дієсловами (Ю. Шаламов, А. Кумачева, С. Бітокова, В. Мова, Н. Єремєєва);

б) об'єктом дослідження є словосполучення, у яких не розмежовується широкогозначне дієслово як необхідний структурний компонент моделі (Є. Муршель, В. Арсланов, В. Шведова). Ці вчені також аналізують словосполучення типу *to steal a glance, to crane a glance, to utter a groan* тощо;

2) за вибором субстантивного компонента:

а) об'єктом дослідження виступають словосполучення, субстантивний компонент у яких утворений за допомогою конверсії типу *to have a nap, to give a grin* (Ю. Шаламов);

б) об'єктом дослідження є словосполучення, у яких не передбачають такого обмеження (А. Кумачева, В. Арсланов, С. Бітокова, В. Шведова, Н. Єремєєва). У вибірку включають фрази типу *to make decisions, to give authority, to have a confrontation*.

Широкозначні дієслова *take, give, have, get, make, do*, які займають позицію першого компонента досліджуваних СДСС, вважають десемантизованими. Єдиною їх функцією є реалізація тих категорій, без яких не може здійснитися ця предикація. Г. Воронцова називає перший компонент СДСС "більш або менш послабленим дієсловом" [2, 25], А. Гофман – порожніми або майже порожніми [10]. На думку Е. Херіса, ці дієслова не мають ні одного зі своїх значень, однак надають видового значення дієслову, як-от: *give a push* /штовхнути/, *take a look* /глянути/, *do a dance* /потанцювати/ [7, 581].

Однак Н. Амосова, погляди якої щодо цього підтримують О. Огоновська та С. Сухорольська, вважає, що, оскільки це дієслова широкого значення, у них не відбувається семантичного послаблення [1, 115–117; 3, 61; 5]. Ці дієслова є показниками ряду граматичних категорій моделей (особи, числа, часу, стану, способу дії), без яких не можлива реалізація предикації.

Що стосується дієслівного компонента, то Н. Амосова вважає, що дієслова у цій функції виражають спрямованість дії: *give* – дію, спрямовану від суб'єкта до середовища, *take* – дію, спрямовану до суб'єкта, результатом якої є перехід суб'єкта у певний стан [1, 115–116]. Це визначення уточнене О. Огоновською, яка вважає, що дієслова, які заповнюють позицію першого компонента моделі V_1+vN , виражають дві контрастні спрямованості: від суб'єкта і до суб'єкта. Дослідниця називає відцентровим варіантом моделі V_1+vN дієслова *give, make, do*, які функціонують у цій моделі та надають їй активного характеру. Доцентровим варіантом моделі вона вважає дієслова *take* та *get*, котрі надають моделі пасивного характеру. Якщо спрямованість дії

є іррелевантною, то позицію дієслівного компонента заповнює дієслово *have*, яке не виражає спрямованості дії, тому що це статичний варіант моделі V_1+vN [3, 61–62].

Дієслівно-іменникові сполучення моделі $V+vN$, які виражають граматичну спрямованість дії, зокрема ті, що утворюють контрастуючі пари (*to get a shave – to give a shave*), є факультативними категоріальними заміщувачами значення пасивності: *I must get a wash → I must be washed* [3, 62].

Слід зазначити, що семантичним центром СДСС є іменний компонент. Розрізняючи у сучасній англійській мові дві великі групи сталих дієслівно-іменникових сполучень, що утворюються за такими моделями: VN (*make arrangements, make a mistake*) та $V+vN$ (*take a swim*) [5, 3], С. Сухорольська вказує на те, що тільки ті іменники, які корелюють із дієсловами, дискретними за своєю семантикою (тобто такими, що представляють дію як ряд послідовно здійснюваних актів), утворюють сталі дієслівно-іменникові сполучення моделі $V+vN$. Це девербативні інстантні іменники [5, 4], семантична структура яких характеризується семою кратності, що в словникових дефініціях має позначку ‘**act of V_{ing}** ’, ‘**instance of V_{ing}** ’, наприклад ‘**act of swimming**’. У семантичній структурі самого іменника *act* встановлюється семантико-диференційна ознака кратності. Порівняйте: Act: ‘process of, instant of doing; action’ [11, 9] → instant – ‘happening at once’ [11, 449]. Action: process of doing things [11, 9]. Ця модель $V+vN$ реалізує такі категорії, як **кратність**, **інхоативність** та **доконаність**, домінантною з яких є кратність.

Н. Амосова вважає, що дана модель виражає однократну, кратну і повторно-роздрібнену дію (при формі множини іменного компонента) [1, 117]. Це підтверджує і Ж. Переверзева, яка вказує на те, що іменні компоненти дієслівно-іменних предикативних моделей зберігають здатність до морфологічної зміни, а це призводить до виникнення двох варіантних форм – однини та множини: *give a glance – give glances* [4, 66]. В. Шведова, досліджуючи описові конструкції (термін автора), вважає, що видові відтінки, які відносно регулярно передаються певними лексико-словотвірними типами

описових конструкцій, входять до сфери лексико-граматичних значень роду дії і виконують у мові функцію передачі кількісної границі дії [9, 96]. Автор виокремлює такі відтінки значень, притаманні даним конструкціям: результативність, перфективність та обмеження в часі (**миттєвість, однократність, одиничність, конкретність**), яке передається артиклями, квантифікаторами, контекстом [9, 99] (підкреслено нами).

Оскільки аспектуальне значення моделі V_1+vN зосереджене в її іменному компоненті, то форма однини девербативного іменника вказує на однократність, а множини – на багатократність. Домінантним категоріальним значенням досліджуваних моделей є кратність.

Внаслідок аналізу встановлено, що із 345 досліджуваних дієслів 61 зустрічалося в ролі субстантивного компонента відповідного СДСС. Зокрема, *beat* (4%), *blast* (5%), *blow* (7%), *breathe* (77%), *burst* (2%), *buzz* (5%), *clap* (3%), *crack* (3%), *cry* (4%), *dash* (8%), *echo* (1%), *flash* (2%), *gasp* (7%), *glance* (16%), *glimpse* (71%), *glint* (4%), *growl* (4%), *gurgle* (8%), *hit* (1%), *howl* (2%), *jerk* (2%), *jump* (3%), *kick* (3%), *knock* (1%), *laugh* (8%), *leap* (1%), *look* (7%), *moan* (6%), *murmur* (1%), *pat* (13%), *peep* (50%), *puff* (11%), *punch* (6%), *push* (1%), *rattle* (2%), *roar* (3%), *scream* (2%), *shake* (2%), *shiver* (10%), *shove* (5%), *shriek* (7%), *shudder* (1%), *sigh* (23%), *slap* (2%), *smack* (8%), *snarl* (3%), *sniff* (8%), *snort* (10%), *sob* (6%), *sound* (12%), *splash* (3%), *stammer* (6%), *thump* (4%), *toll* (20%), *whiff* (100%), *whine* (7%), *whistle* (3%), *whiz* (50%), *yawn* (22%), *yell* (1%), де відсотки вказують на співвідношення між досліджуваними дієсловами та відповідними конвертованими віддієслівними іменниками.

Основним критерієм вибірки матеріалу для практичного дослідження стала можливість неконтекстуальної трансформації словосполучень в однослівне дієслово з обов'язковим збереженням основного денотативного значення словосполучення ($V(w) + (d)Nv_1 > to v_1$): як-от: *to give a glance* = *to glance*, моделі, які не мають вербального трансформанта, наприклад: *to give a blow* – *to hit*, та моделі, дієслівним компонентом яких виступають мультиплікативи типу *to cast*, *to grab*, *to catch*, *to clutch*, *to shoot*.

Беручи до уваги твердження В. Храковського, вважаємо, що в англійській мові “конструкції типу give/take + віддієслівний іменник, утворений від (мультиплікативного) дієслова, слугують для вираження співвідносного семельфактивного значення” [8, 489].

Субстантивний компонент структури СДСС може модифікуватися різними атрибутивними детермінаторами, у позиції яких виступають квалітативні, квантитативні, посесивні, детермінативні та інші синтаксеми, зокрема:

а) квалітативні: *She **made a scornful sound*** (F. Sc. Fitzgerald);

б) квантитативні: (VvN): *When Michael came to Cathorine, she **took a single step forward and kissed him on the lips*** (F. Sc. Fitzgerald);

в) детермінативні: *She **gave that infections gurgle of laughter**, and his eyes warmed* (E. Bailey).

Квалітативна синтаксема ступеня представлена прислівниками ступеня *awfully, dreadfully, terribly, remarkably, absolutely*, наприклад: *She **gave me this terribly dirty look*** (J. Salinger).

Квантитативна синтаксема ступеня позначається прислівниками **much, little, a few**, наприклад: *Uncle Robert **gave him a little** talk on the subject* (F. Sc. Fitzgerald); *He **gave a little laugh** of embarrassment* (W.S. Maugham); *She **gave him a little reflective look*** (W.S. Maugham); *He **took a few sips** of water from the dwindling supply in this flask* (D. Coldsmith); *She **took a few steps** towards the river, then hesitated, turned and started back to her lodge* (D. Coldsmith); *Somewhere in this first moment his face, pinned sideways, saw his automobile **make a little jump*** (F. Sc. Fitzgerald); *And he **uttered a little sad laugh*** (J. Galsworthy); та поєднаннями з прийменником **of: a lot of, a great deal of, a good deal of, a couple of, a series of, a bit of, a number of**, як-от: *He had never heard her **make such a series of obvious remarks** before* (F. Sc. Fitzgerald).

Вважаємо, що квантитативна синтаксема ступеня, яка позначається прислівниками **much, little**, вживається у реченнях, предикати яких вказують на однократність виконання дії, як-от: *I **uttered a crazy little shriek** of laughter* (St. King).

Однократність дії також увиразнюється ад'єктивними та прономінальними детермінаторами: **single** (only one in number; one only) [12, 732], наприклад: *She bent upon them a single cool glance* (F. Sc. Fitzgerald); **final** – *Mary took a final look round the kitchen* (L. Jones); *The black wolf gave Lannister one final snarl and bounded off to Rickon, who hugged him tightly around the neck* (G. Martin); **another** – *Aware that his father had given him another quick glance, Kit tried to carry on with the toast* (J. Lindsay); *Then he gave him another blow on the head, just to stun him till he came back again* (Ch. Dickens); *She took another convulsive breath* (St. King).

Крім того, однократність дії окреслюється числівником **one**, наприклад: *But he wanted to take one last look* (D. Carter); *Basil took one agitated look up and down Holly Avenue* (F. Sc. Fitzgerald); *He took one more glance round to see that there were no witnesses* (A.C. Doyle).

Очевидно, що предикат однократної дії у вище наведених реченнях позначається дієсловом широкої семантики. Однак однократність дії може виражатися й СДСС, у яких дієслівним компонентом є предикат вузької семантики, як-от: *They bestowed on each other one of those wordless glances ... familiar to men who spend all their lives on the brink of eternity* (D. Carter); *The warriors exchanged a baffled look* (G. Martin); *He cast one brief glance at Charlotte, caught her large, clear, self-possessed eye, and one conspiratorial spark of laughter passed between them* (E. Peters). В останньому реченні однократність дії увиразнюється не тільки числівником *one*, але й кваліфікативним детермінатором *brief* (lasting or taking a short time) [12, 99]. Однократність дії у реченнях із СДСС акцентується також іншими модифікаторами кратності, наприклад: *With a sudden lift of her eyelashes she sped a swift glance at me* (A. Cronin); *He suddenly shot a rancorous glance at his mother as he added harshly ...* (A. Cronin); *The messenger gave Tyrion's clansmen a quick, queer look as he dropped to one knee before Lord Tywin* (G. Martin).

Детермінативна синтаксема позначається прономінальними елементами **this, these, that, those, such**, наприклад: *He held her hand and she gave such a look that he whispered her name aloud* (F. Sc. Fitzgerald); *She gave that infectious*

gurgle of laughter, and his eyes warmed (E. Bailey); At the bottom of the drive, Wayne started to totter, and his yellow belly **gave such** a thunderous **rumble**, he started looking round at it in surprise and reproach (J. Cooper); She **gave such** an unpleasant **laugh** with these last words that I didn't know what to say... (C. West).

Інколи посесивна синтаксема позначається присвійними займенниками: (VN), як-от: *So John **took his look** and then set his face resolutely toward his destination* (F. Sc. Fitzgerald).

Індетермінативна синтаксема позначається займенниками **some, any**: (VN), як-от: *Mary said but little, but every word she did say **gave some** direct and deadly **blow*** (A. Trollope); *'**Get some sleep**, darling, it's Listowel tomorrow' one of his favourite little race meetings* (M. Keane); *'But I suppose we ought to be sensible and try to **get some sleep**,*' she added reluctantly (M. Lynch, M. Lyons).

Компаративну синтаксему репрезентуємо наступними прикладами: *Like gangs, bullies are not looking for a stand-up fight, but for a victim; the best way to beat them is to **give more trouble that** they can handle* (S. Romain). Очевидно, що у зазначеному реченні вона виражена словом *more* у поєднанні з іменником та сполучником *that*.

Суперлятивну синтаксему ступеня, що вживається у препозиції до прикметника, представляємо такими прикладами: *Comperwood **bent on him the blindest of glances** ...* (Th. Dreiser); *The armorer **gave the offered wrist the briefest of glances*** (G. Martin); *I had the most fleeting glimpse of the girl* (W. Collins).

У результаті дослідження встановлено, що субстантивні компоненти вживаються у постпозиції стосовно дієслівних. У деяких випадках можлива їх препозиція, як-от: *In 1856 the **one sign he gave that** peasants might be freed sooner rather than later was the suspension, in July, of the existing rules for recruitment into the army* (D. Saunders); *The **look he gave her** was without expression* (G. Martin); *John noticed the shy **looks she gave Robb** as they passed between the tables and the timid way she smiled at him* (G. Martin).

Дієслівно-субстантивні словосполучення, іменний компонент яких вживається у формі множини, позначають багатократну дію. Це чітко простежується у наступних прикладах. Порівняйте наведені пари речень:

All three cast quick, frightened glances at one another and at Raff (M. Dodge) та *Philip cast one glance at him, observed the signs, and thought better of making any demands on him* (E. Pargeter); *For several minutes the old groom did not speak, but continued to **dart pessimistic glances** at Andrew from beneath the dripping brim of his hat* (A. Cronin) та *Olwen **darted a glance** at her sister* (A. Cronin).

У той самий час, семантика субстантивного компонента **sight** позначає виключно однократну реалізацію дії, наприклад: *His opponent, swaying slightly upon his feet, slapped his ball on the table, **took a rapid sight** at it and slammed hard with his cue* (A. Cronin).

Багатократність дії увиразнюється вживанням СДСС, іменний компонент яких виражається множиною, у поєднанні з квантитативними детермінаторами, що позначають точну чи приблизну кількість повторюваних ситуацій. Наприклад: *I **made two attempts** but they both failed, each time my fear of water proved too much* (I. Breakwell, P. Hammond); *The chairman of TVL **gave two dry grunts** in lieu of a chuckle* (T. Barnes); *We **gave two stupid free kicks** away in the first half and didn't clear them at all* (T. Barnes); *As we progressed we beat away then Beachie **gave three quick beats** on his drum, the noise stopped, and we sang the ditty* (A. Maidment); *Then they both raised their hands in the air and **gave three cheers*** (C. Tighe); *She **gave two sharp little nods*** (D. Francis).

Слід зазначити, що СДСС рідко вживаються у пасивних конструкціях, порівняйте: *She gave a smile* – **A smile was given*. Проте доволі часто у пасиві вживаються ті СДСС, дієслівним компонентом яких виступають дієслова вузької семантики. Наприклад: *Furtive **glances were exchanged*** (C. Barker); *Although he dressed as they did and walked among them, sullen **glances were** all he got* (G. Carey); ***Blows were exchanged** between members of the audience ...* (J. Parker).

Здійснивши дослідження, вважаємо, що можна виділити окрему групу СДСС, дієслівний компонент яких дублює семантику субстантивного, як-от: *to move a step, to smile a smile* тощо. Наприклад: *'We're just friends, Mother,'; she gave that little laugh and **smiled the charming smile** that hid the pure will* (J.

McGahern); *He laughed a short, embarrassed laugh* (St. King); *Then the tyres screamed their terrible scream* (St. King).

Таким чином, дієслівно-субстантивні сполучення – це особливий спосіб позначення квантитативної дії, що складається з дієслова та віддієслівного іменника. Домінантним категоріальним значенням СДСС є кратність. Денотативне значення таких словосполучень збігається з денотативним значенням дієслова, що дериваційно пов'язане з іменником дії. Оскільки аспектуальне значення моделі V_1+vN зосереджене в її іменному компоненті, то однина девербативного іменника вказує на однократність, а множина – на багатократність. Кратність у даних сполученнях може увиразнюватись лексичними модифікаторами. Перспективними можуть бути подальші зіставні дослідження дієслів кратності у сфері контрастивної лінгвістики та порівняльне дослідження функціонування предикатів типу *to glance* та сталих дієслівно-субстантивних сполучень моделі V_1+vN типу *to give a glance*.

Література:

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 206 с.
2. Воронцова Г. Н. Очерки по грамматике английского языка. – М.: Изд-во л-ры на иностр. яз, 1960. – 399 с.
3. Огоновська О. В. Дієслівне заміщення в англійській мові. – Львів: Світ, 1991. – 128 с.
4. Переверзева Ж. Г. Дескриптивний аналіз дієслівно-іменних предикатних моделей сучасної англійської мови // Іноземна філологія. – Львів, 1975. – Вип. 39. – С. 62–69.
5. Сухорольська С. М. Дериваційна і семантична характеристика іменних компонентів стійких дієслівно-субстантивних сполучень // Іноземна філологія. – Львів, 1992. – № 104. – С. 3–9.
6. Федоренко О. І. Лексична сполучуваність компонентів сталих дієслівно-субстантивних виразів типу *to have a look*, *to make a suggestion*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. – Львів, 2004. – 24 с.

7. Хэррис З. Совместная встречаемость и трансформация в языковой структуре // Новое в лингвистике. – М., 1962. – Вып. 2. – С. 580–603.
8. Храковский В. С. Типология семельфактива // Типология вида: проблемы, поиски, решения: тезисы междун. научн. конф. / под ред. М. Ю. Чертковой. – М., 1998. – С. 485–490.
9. Шведова В. С. Пути грамматизации описательных конструкций типа глагол + существительное в английском языке. – М.: Наука, 1981. – 159 с.
10. Hoffmann A. Die Verbo-nominale Konstruktion – eine Spezifische Form der Nominalen Ausdrucksweise im Modernen English // Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik. – 1972. – № 2. – S. 158–177.
11. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. by A. S. Hornby. – Oxford : OUP, 1980. – 1037 p.
12. Webster Universal College Dictionary. – New York : Gramercy Books, 1997. – 945 p.